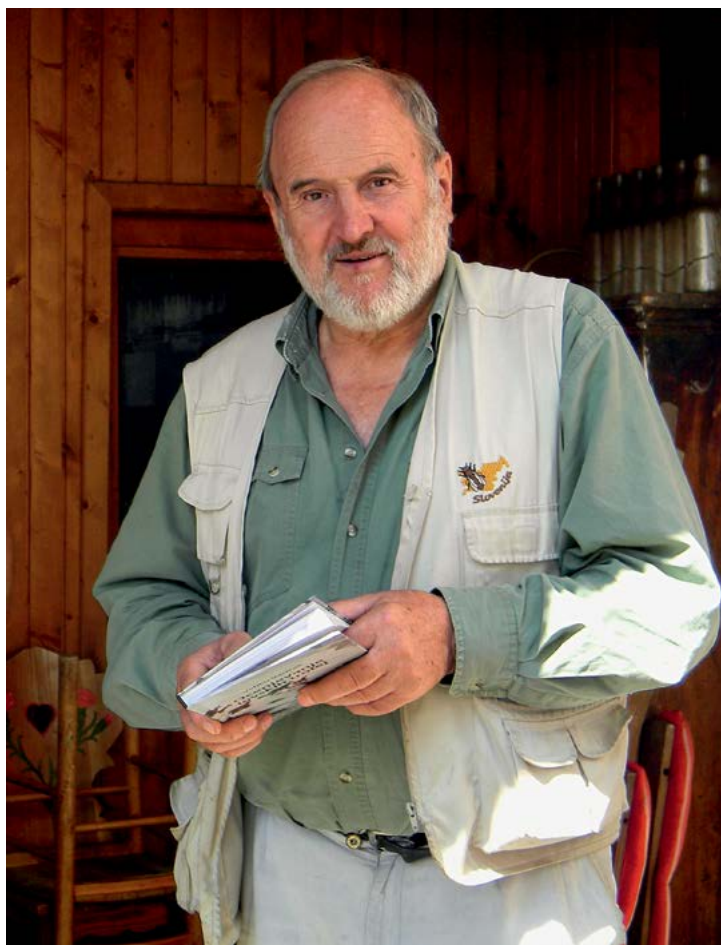

Janez Gregori – osemdesetletnik

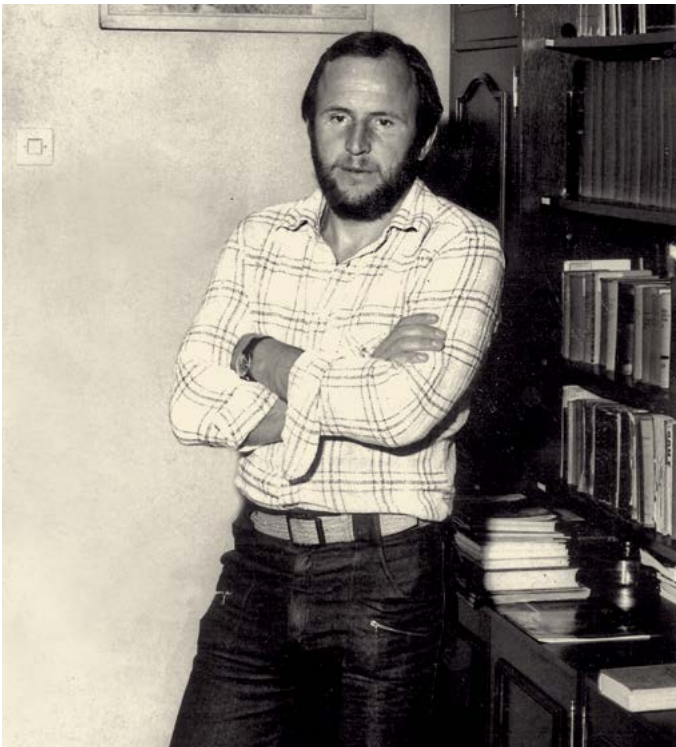
Janez Gregori – on his 80th anniversary

V letu, ko je izšla stota številka revije *Scopolia*, je njen ustanovitelj in urednik Janez Gregori dopolnil osemdeset let. O reviji je pisala že jubilejna številka *Scopolie* (GREGORI & KRYŠTUFEK 2021), tako da ni potrebe po ponavljanju. V tem sestavku poskušava zbrati raztresene podatke o njegovem dosedanjem življenju in se spominjati desetletij naše skupne poti. V Prirodoslovnem muzeju Slovenije (PMS) smo skupaj preživeli več kot pol stoletja, kar je po vseh merilih dolga doba. Oba podpisana avtorja se zelo dobro spominjava prvega srečanja z Janezom. Dare ga je spoznal sredi leta 1966 na Ornitološkem oddelku PMS, ki je bil tedaj še v Stožicah. Boris se je z Janezom prvič srečal 24. julija 1973 pod Storžičem. Savo Brelih je tisto poletje organiziral zbirateljsko odpravo po Sloveniji, ki sta se je udeležila tudi Janez kot muzejski kustos

in Boris Petrov z Inštituta za biološke raziskave »Siniša Stankovič« v Beogradu. Glavni cilj odprave so bili živi primerki ilirske voluharice, ki jo danes poznamo pod imenom *Microtus liechtensteini*. V tistih časih je bila sistematika celotne skupine drobnookih voluharic predmet živahnih raziskav, Boris Petrov pa je potreboval žive primerke za kariološke analize. Populacije malih sesalcev so bile tisto poletje nizke, tako da odprava svojega namena ni dosegla. Kot se v takšnih primerih rado zgodi, je do glavnega odkritja prišlo povsem nepričakovano, ko je Janez pod Rdečo steno na Mangartu opazoval planinske hudournike. To je bil prvi podatek o tej vrsti za Slovenijo, ki ga je Janez kasneje tudi objavil. Skupina je na pobočju Mangarta srečala dva zoologa z Inštituta za biologijo »Jovan Hadži« Znanstveno-raziskovalnega centra SAZU, malakologa Jožeta Boleta in koleopterologa Božidarja Drovenika. Od vseh naštetih oseb smo danes živi samo še mi trije z Janezom. Skupaj z našimi preminulimi sodobniki, ki živijo samo še v našem spominu, pripadamo »že minulemu času, ki se ne bo več povrnil« (KUGY 1979: 373).

Janez se je rodil 19. novembra 1941 v trdni kmečki družini v Podkorenu nedaleč od Kranjske Gore. Z besedami slovenskega pesnika je »daljo in nebeško stran« izmeril v otroštvu na kmetiji. O sebi je govoril, da je »kmečki otrok ... vseskozi povezan z naravo« (KOTUS 2004: 194). Kot je povedal v nekem drugem intervjuju: »Pleli smo krompir, jaz pa sem zraven opazoval hrošče, ki so lezli vsepovsod« (AHAČIČ 2012: 13). V tem času so ga začele zanimati ptice. V domačem sadovnjaku jih je poskusil označiti s preprostimi »obročki«, narejenimi iz volne različnih barv. Usojeno mu je bilo, da kasneje vodi obročkanje ptičev v osrednji nacionalni ustanovi, danes znani kot Slovenski center za obročkanje ptičev (SCOP). Sam se s to dejavnostjo sicer ni nikoli veliko ukvarjal, kljub temu pa jo je zelo cenil. Ko je Dare 3. septembra 1980 v Jaršah ob Savi ujel vrtno penico z obročkom helsinškega obročkvalnega centra, je Janez takoj prišel na kraj dogodka.

Janez Gregori ob koncu sedemdesetih let v svojem kabinetu v drugem nadstropju muzejske stavbe na Prešernovi 20. Foto Arhiv PMS.

Janez Gregori at the end of the 1970s in his office on the 2nd floor of the museum building in Prešernova Street No. 20. Photo Archives PMS.

Dva predsednika Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS): Janez Gregori (levo), ki je bil prvi predsednik, in sedanji predsednik Rudolf Tekavčič (desno). Foto Dare Šere.

Two presidents of DOPPS – BirdLife Slovenia. Janez Gregori (left) was the first president, while Rudolf Tekavčič (right) is the current president of this association. Photo Dare Šere

Janez je bil ponosen na to, da je doma s kmetije (AHAČIČ 2012). V okolju, v katerem so bile tradicionalne vrednote pomembne, je razvil trden značaj, delavnost, tovarištvo, vljudnost, korektnost, strpnost, potrpežljivost in preudarnost. Čeprav je bil v poznejših letih do ljudi zelo toleranten in se mu ni mudilo z ustvarjanjem sodbe o njih, je nevljudnost zelo slabo sprejemal. Zaradi razvitega »naravnega« občutka za prav in narobe je bil v muzeju moralni kompas, katerega sodba je imela težo. Povsod in vselej je deloval pomirjevalno. Za vodilni položaj se ni nikoli potegoval. V osemdesetih letih prejšnjega stoletja je večkrat zavrnil nagovarjanja sodelavcev, da prevzame vodenje Prirodoslovnega muzeja. Seveda je imel prav. Bil je dober naravoslovec, administriranje, organizacija dela in to, čemur danes pravimo management, pa mu niso bili položeni v zibko. Tolikšno poznavanje lastnih zmožnosti pri direktorjih Prirodoslovnega muzeja žal ni bilo pogosta vrлина. No, vseeno je bil leta 1982 nekaj časa namestnik direktorja PMS.

Osnovno šolo je Janez obiskoval v bližnji Kranjski Gori, Gimnazijo pa na Jesenicah. Po opravljeni maturi je na Univerzi v Ljubljani vpisal študij biologije; zaključil ga je 9. junija 1972 in pridobil naziv profesor biologije. PMS, ki je po upokojitvi Božidarja Ponebška potreboval ornitologa, je 1. junija 1964 zaposlil Janeza, najprej honorarno (danes bi rekli za dopolnilno delo), z začetkom naslednjega leta pa kot absolventa za nedoločen čas. Po dveh letih in osmih mesecih je 20. septembra 1967 odšel v Tolmin na služenje vojaškega roka. Tik pred iztekom enoletne vojaščine so sile Varšavskega pakta intervenirale na Češkoslovaškem, tako da si je Janezova generacija prislužila dodatne tri mesece v uniformi. Janezu vojaška služba ni delala težav, saj je bil nanjo dobro pred-adaptiran: komunikativen, tovariški, skromen, vaje trdega dela. V tem času

mu je umrl edini brat, tako da se je iz Tolmina vrnil v Podkoren odločen, da pomaga staršem, ki sta ostala sama na družinski kmetiji. Naslednje leto (16. septembra 1968) se je zaposlil kot predmetni učitelj na osnovni šoli, najprej v Mojstrani, nato pa v Kranjski Gori. Učil je biologijo, fiziko in kemijo. »Take vrste učitelj sem bil, da mi ni bilo do tega, da bi otroke učil, kako ima osa tri, pajek pa štiri pare nog ... navdušiti sem jih hotel nad tem, da bi jih šli sami štet! Želel sem, da vzpostavijo neki odnos do narave, ne pa, da se tresejo pred tem, kdaj bodo vprašani« (AHAČIČ 2012: 13). Kljub temu, da je bil z delom zadovoljen, pa je pogrešal Ljubljano in tisto »pravo« naravoslovje. Tako se je 1. aprila 1972 zaposlil na Oddelku za varstvo narave Zavoda za spomeniško varstvo Socialistične republike Slovenije. To so bili pionirski časi varstva narave na Slovenskem. Janeza je delo zanimalo, s sodelavci (zlasti Stanetom Peterlinom in Francem Vardjanom) pa je zlahka našel skupni jezik. V tem času je izšla Zelena knjige o ogroženosti okolja v Sloveniji (1972), ki je skupaj z Molekularno biologijo nakazala pomembne premike v slovenskem naravoslovju. Janez je bil dejaven pri njenem nastajanju, na Zavodu pa kljub temu ni ostal dolgo. Leta 1973 je v muzeju nepričakovano umrl kustos Zmago Bufon, njegovo delovno mesto (kustodiat za vretenčarje) pa je 1. julija 1973 zasedel Janez. V muzeju je ostal do upokojitve 30. septembra 2008. Po lestvici nazivov v muzejski dejavnosti je napredoval od kustosa (1973), prek višjega kustosa (1977), do muzejskega svetovalca (1996). Sprva je bil odgovoren za kustodiat za vretenčarje, novembra 2006 pa je bil imenovan za kustosa ornitologa.

Kot kustos je Janez našel prvo nišo v ornitocenozah, zlasti gozdnih združb. Popisoval je po t.i. metodi transekta, ki se je učil pri zagrebških ornitologih zakoncih Renati in Dragutinu Rucnerju, s katerima je preživel nekaj terenskih dni v okolici Crnega Luga v Gorskem Kotarju in na otoku Cresu. Učila sta ga večšine prepoznavanja ptičjih vrst po oglašanju, kar je v kasnejših letih razvil do popolnosti. Dragutin je bil zaposlen na Zavodu za ornitologijo Inštituta za biologijo v Zagrebu. Pri »transektih« je šlo za metodo »bočnega vzorčenja« (lateral sampling), ki omogoča dokaj zanesljivo pretvorbo podatkov v absolutne vrednosti populacijskih števil. V naslednjih desetletjih je Janez popisoval ptice po vsej Sloveniji, nedaleč od Podkorena pa jih je več kot deset let popisoval vsak mesec. Surovi podatki niso bili nikoli obdelani in objavljeni, kljub temu pa imajo trajno vrednost kot edinstveni dokument o stanju ornitofavne minulega obdobja. Ko se je leta 1972 vrnil v muzej, je resno razmišljal o širitvi dela na vse kopenske vretenčarje. Varstvena praksa in teorija sta potrebovali kvantitativne podatke, kakršnih favnistika dotlej večinoma ni zbirala. Za Janeza je bilo rigorozno opredeljevanje združb predvsem varstveni izziv. Delo, čeprav dobro zamišljeno, je presegalo zmožnosti posameznika, tako da ni nikoli zares zaživelo.

Janez je naravoslovno kariero pravzaprav začel z ornitološko favnistiko. Njegov pregled ptic severozahodne Slovenije je v tem pogledu ornitološka klasika in, poleg Reiserjevih ptic Maribora, eden vrhov slovenske ornitologije 20. stoletja. To je tudi eno zadnjih ornitoloških del z navedbo muzejskih primerkov ptic. Ko je Janez prišel v muzej, je bil dolga leta edini kustos, ki je znal preparirati standardne muzejske primerke ptic (meh) in sesalcev (meh in lobanja). Je tudi zadnji kustos PMS, ki je sposoben izdelave taksidermijskih preparatov ptic. V današnjem fundamentalističnem pojmovanju varstva narave se zdijo ornitologija, zbiranje ptic za muzejsko zbirko in članstvo v lovski organizaciji (kar je Janez v mlajših letih bil) nezdržljivi. Janez s svojim razumevanjem realnosti živega sveta ni nikoli zašel v takšne cenene šablone. Iz lovske družine je izstopil bolj iz praktičnih kot načelnih pogledov, v javnosti pa je vselej zagovarjal družbeni pomen urejenega lovstva. Njegov odnos do lovstva in uravnavanja živalskih vrst je nazorno razviden iz izjave "Ko govorijo proti lovstvu, naj povedo za alternativo!" (KOTUS 2004: 194).

Čeprav je bila slovenska ornitologija skozi celotno devetnajsto in večji del dvajsetega stoletja najtesneje povezana s PMS, večinoma pa tudi njegov organizacijski del, je razvoj dejavnosti v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja prerastel okvire ustanove in iskal novo obliko delovanja. V ospredje je stopila civilna družba, ki je 8. decembra 1979 ustanovila Društvo za opazovanje

Starejša generacija vertebratologov nekdanje Jugoslavije. Od leve proti desni: Boris Kryštufek (mamologija, Slovenija), Janez Gregori (ornitologija, Slovenija), Georg Džukić (herpetologija, Srbija) in Nikola Tvrčković (mamologija, Hrvaška). Fotografirano 27. maja 2016 ob počitniški hiši Sava Breliha v Kremenici na Igu. Foto Alenka Kryštufek.

Senior vertebrateologists in the former Yugoslavia. Left to right: Boris Kryštufek (mammalogy, Slovenia), Janez Gregori (ornithology, Slovenia), Georg Džukić (herpetology, Serbia), and Nikola Tvrčković (mammalogy, Croatia). The photograph was taken on May 27, 2016, at the weekend cottage owned by late Savo Brelih. Photo Alenka Kryštufek.

in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS). Janez je bil prvi predsednik društva, član njegovega izvršilnega odbora in član uredniškega odbora društvenega glasila *Acrocephalus*. Leto pred tem dogodkom je zakoličil obdobje tradicionalne ornitologije s knjigo »Naši ptiči« (skupaj z I. Krečičem). Za Enciklopedijo Slovenije je leta 1994 napisal geslo Ornitologija. Mimogrede, podobnih gesel je za Enciklopedijo napisal še več. Z ornitološko skupnostjo Slovenije in Jugoslavije je bil tesno povezan in sodeloval je na skoraj vseh stanovskih konferencah nekdanje skupne države. Njegov ugled je bil velik in ko je PMS v osemdesetih letih na Dojranskem jezeru obročkal ptice, je Janez uredil formalno dovoljenje v vsega nekaj dneh.

Eden pomembnejših dogodkov v Janezovem življenju na začetku sedemdesetih let je bila IV. Jugoslovanska alpinistična himalajska odprava (IV. JAHO) na Makalu v času 15. avgust – 18. november 1972. Janez je bil na njej uradni zoolog z nalogo zbiranja ptic, sesalcev in njihovih zunanjih zajedavcev. Za to delo je bil zagotovo dobra izbira. Imel je bogate terenske izkušnje, bil je utrjen in vajen planinarjenja (za udeležbo na odpravi je prejel odlikovanja Planinske zveze Jugoslavije), v tistih časih pa je bil tudi lovec in je torej znal ravnati s puško. Ptice je namreč streljal. Na višinah 3700–5200 m nad morjem je zbral 65 primerkov ptic in 46 primerkov sesalcev. Celoten material je bil objavljen.

Janez je eden pionirjev ohranjanja narave pri nas. S tem se je najaktivneje ukvarjal v sedemdesetih in v začetku osemdesetih let. Leta 1978 je od tedanje Samoupravne interesne skupnosti za raziskovalno dejavnost pridobil raziskovalni projekt »Vpliv melioracij na populacije vretenčarjev«. Glavno terensko delo je načrtoval v gozdovih črne jelše v Črnem lesu pri Lendavi. Zaradi kratkega projektnege obdobja, slabe organiziranosti dela v PMS in dokaj hektičnega financiranja projekt sicer ni dal pomembnejših rezultatov. Na vsak način pa je bil Janez z njim vizionarski. V naslednjem desetletju je Slovenijo namreč doletelo pravo pustošenje služb za urejanje voda. To je bil sicer še čas, ko so investitorji dojemali cilj varstva narave kot ohranjanje prostora »za vaše zajčke«. V tem času pa se je tudi zgodila Mura kot morda prva res pomembna zmaga civilne javnosti nad tehnokratskim nasiljem državnega aparata. Janez je bil dejaven pri pripravi strokovnih osnov za njeno ohranjanje. V tem obdobju je izdeloval favnistične inventarizacije za potrebe ohranjanja območij in pripravljaval presoje o vplivih na okolje, sam ali sodelavci, še za neverjetno množino drugih predelov Slovenije: Banjščice, Hrastje-Mota, Kanižarica, Ponikve (Preserje pri Krimu), Radenci, Snežnik, Žejna dolina pri Logatcu, Pohorje, Klivnik v Brkinih, Škale pri Velenju, Črni les pri Lendavi, Pernica, spodnja Sava, notranjska polja, Zarica pri Kranju, Gorjanci, Krakovski gozd, Dragonja, Ljubljansko barje in druge. Večina terenskih raziskav je bila sicer kratkotrajna, v najboljšem primeru so trajale celo sezono. Škale so bile izjema, saj sta Janez in Dare tja hodila celo desetletje (1994–2004), rezultate pa na koncu objavila kot samostojno monografijo »Ptiči Šaleških jezer«. Zanj sta leta 2005 prejela nagrado Zlati legat, ki jo DOPPS vsako leto podeljuje za najboljše slovensko delo s področja ornitologije.

Leta 1980 sta s Savom Brelihom pripravila občasno razstavo »Redke in ogrožene živalske vrste v Sloveniji«, kar je bil prvi poskus kompleksne predstavitve problematike ohranjanja živalskih vrst v Sloveniji. V PMS je bila razstava odprta 8. oktobra 1980, 24. oktobra pa je bila prenesena na Gospodarsko razstavišče, kjer je v tistem času razstavljala tudi Lovska zveza Slovenije. V začetku novembra se je razstava vrnila v zgradbo na Prešernovi 20 in ostala odprta do konca marca 1981. Morda pomembnejši kot razstava je bil spremni katalog, ki je bil dejansko seznam normativnih predpisov s področja ohranjanja narave. Danes le stežka razumemo, kaj je v tistih pred-internetnih časih pomenila urejena in zbrana informacija. Janez je bil dejaven pri ozaveščanju javnosti o potrebi po varstvu narave. Njegova osebna bibliografija za obdobje 1965–2021, zajeta v sistemu COBISS, obsega 556 enot, vendar še zdaleč ni popolna. Veliko naslovov je posredno ali neposredno povezanih z varstvom narave. Pisal je tako rekoč za vse, od bralcev Cicibana (10 zadetkov v COBISSu), Pionirja (1 zadetek) in Proteusa (52 zadetkov), do Družinske pratike (11 zadetkov) in Lovca (6 zadetkov). Zelo dejaven je bil kot prevajalec, posebno skrb pa je posvečal slovenskim imenom eksotični ptic. Med drugim je prevedel »Svet ptičev« (avtorja James Fisher in Roger Tory Peterson; 1974) in »Ptiči Slovenije in Evrope« (John Gooders; 1998). Skupaj s Sergejem Matvejevom je 1992 objavil prvi rdeči seznam ogroženih ptic v Sloveniji, v naslednjih letih pa je delal na zborniku »Narava Slovenije, stanje in perspektive: zbornik prispevkov o naravni dediščini Slovenije«, ki si ga je zamislil kot aktualizirano »Zelena knjigo« iz leta 1972. Zbornik, ki ga je souredil z Andrejem Martinčičem, Kazimirjem Tarmanom, Olgo Urbanc-Berčič, Davorinom Tometom in Mitjem Zupančičem, je izšel leta 1996 pri Društvu ekologov Slovenije. Leto poprej (1995) je prejel Priznanja Angele Piskernik, ki ga Prirodoslovno društvo Slovenije podeljuje posameznikom za dosežke na področju varstva narave. Prejel ga je za trojezični vodnik »Zelenci – Naravni rezervat« (1994).

Janez je bil dejaven v telesih, prek katerih je bilo mogoče vplivati na izboljšanje varstva narave: v Samoupravni interesni skupnosti za gozdarstvo, v Upravnem odboru in Izvršilnem odboru Skupnosti za varstvo okolja, v Upravnem odboru Ekološkega Društva Slovenije in verjetno še v katerem. V tem obdobju je tudi zamenjal lovsko puško s fotoaparatom. Naravoslovno fotografijo je vzel zelo resno. Sodeloval je na javnih natečajih, objavljala fotografije in

Janez Gregori čebelarji na svojem vrtu v Podkorenu. Foto Dare Šere.

Janez Gregori taking care of his bees in his garden at Podkoren. Photo Dare Šere.

leta 1973 prejel Zlato medaljo Naravoslovna fotografija. Tudi po prodoru digitalnih fotografskih aparatov je ostal zvest klasičnemu aparatu in objektivom Olympus.

V osemdesetih letih je Janez v pogovore vse pogosteje vpletal čebele in čebelarstvo. Nekaj časa je trajalo, preden smo sprevideli, da se je na njegovem seznamu prioritet zgodila velika sprememba. Čebele so postale njegova prva strast. Kot se spominja, so bili panji pri hiši od nekdaj, samostojno pa je začel čebelariti po očetovi smrti 1976. V COBISS-ovem bibliografskem seznamu beseda »čebel*« pokaže 387 zadetkov. Ko gre za čebele-čebelarstvo, Janeza zanima dobesedno vse: čebele, panji, čebelarjenje, zatiranje varoj (za kar uporablja naravno sredstvo mravljinčno kislino), med, kranjska sivka, selekcija in zgodovina čebelarstva. O tem redno piše in polemizira. Že vrsto let je član uredniškega odbora revije Slovenski čebelar. Napisal je dve knjigi s čebelarstvo tematiko: Mladi čebelar (1984) in Lepo je biti čebelar (2011); slednja je bila tudi prevedena v nemški jezik. Na Biotehniški šoli Maribor je leta 2006 pridobil certifikat o nacionalni poklicni kvalifikaciji tako, da je tudi uradno usposobljen za čebelarja. Bil je tudi predsednik Čebelarskega društva Kranjska Gora. Na zgodovinskem področju preučuje in popularizira delo vidnih čebelarjev kot so Peter Pavel Glavar (1721–1784), Anton Janša (1734–1773), Georg (Jurij) Jonke (1777–1864), Emil Rothschild (1836–1909) in Mihael Ambrožič (1846–1904). Za posebne zasluge za dvig slovenskega čebelarstva je bil leta 2012 odlikovan z redom Antona Janše 1. stopnje. V osemdesetih letih je razmišljal o vključitvi demonstracijskega panja v muzejsko razstavno dejavnost in o samostojni občasni razstavi na to temo. Te podrobnosti bi se morda niti ne zapomnila, če ne bi junija 1984 prav za to razstavo po vsem Prekmurju iskali arhaične panje, imenovane slamnati koški. V tistih časih so bile stranske ceste na Goričkem še prašne in po nekaj dneh se je v avtu nabrala debela plast rumenkastega prahu.

Poleg zgodovine čebelarstva Janeza zanima tudi zgodovina naravoslovja. Obdelal je risbe vretenčarjev v Valvasorjevi grafični zbirki, pisal o Joannesu Scopoliju in kranjskem poimenovanju vrst v »Descriptiones Avium« iz leta 1769, o ornitologiji v Freyerjevem seznamu kranjskih vretenčarjev iz leta 1842 in o mariborskem ornitologu Otmarju Reiserju.

Janez že od mladosti prepeva v pevskem zboru v Kranjski Gori (za kar je leta 2017 prejel Častno Gallusovo značko), že desetletja pa je tudi član Biološkega okteta, »ki različnim dogodkom postavlja glasbeno kuliso« (AHAČIČ 2009: 25). Pri naštevanju sva katero od dejavnosti zagotovo izpustila ali ji nisva dala potrebnega poudarka. Vseeno verjameva, da bosta bralka ali bralec iz povedanega lahko verjela, da Janezu kronično primanjkuje časa. Odkar ga pozna, je v neprestanem pogonu in nič ne kaže, da popušča. Vseeno pa dejavnosti vse bolj omejuje na čebele in čebelarstvo. Ima pač srečno lastnost, da vidi globlje od večine nas. Pravijo, da je stvarnik dal najlepše darove najneznatnejšim bitjem in Janez jih tam tudi išče.

Boris Kryštufek¹, Dare Šere²

Reference / References

- AHAČIČ, M., 2009: Janez Gregori, ustanovni član DOPPS. *Svet ptic*, 15(1): 24-25.
- AHAČIČ, M., 2012: Naravovarstvo kot način življenja: Janeza Gregorija domačini iz Podkorena, Kranjske Gore in okolice verjetno najbolj poznajo kot čebelarja in naravovarstvenika. *Zgornjesav'c*, 9: 13 (september 2012).
- GREGORI, J. & KRYŠTUFEK, B., 2021: Ob stoti številki revije Scopolia. *Scopolia*, 100: 9–12.
- KUGY, J., 1979: *Pet stoletij Triglava*. Obzorja, Maribor.
- KOTUS, Š., 2004.: »Ko govorijo proti lovstvu, naj povedo za alternativo!« Janez Gregori: »Biologi smo srečni ljudje«. *Lovec*, 87(4): 194–197.

¹ Prirodoslovni muzej Slovenije, Ljubljana. Email: bkrystufek@pms-lj.si

² Kamnikarjeva 23, 1291 Lavrica, Email: dare.sere@guest.arnes.si